

CASCADE

bulletin voor tuinhistorie

Jaargang 2015 (24) nummer 1

Huis te Papendrecht met een aanleg van Gijsbert van Laar

Jan Holwerda

In 1995 wist Martin van den Broeke een drietal platen in het *Magazijn van Tuin-sieraaden* van Gijsbert van Laar te identificeren als plattegronden van de buitenplaatsen Nieuw Brittenrust en Raadwijk bij Alphen aan den Rijn.¹ Aanleiding was het toen bekend geworden biografische feit dat Van Laar in Alphen woonachtig en werkzaam was geweest. Dit was voor Van den Broeke reden om Alphense kadastrale minuutplans te vergelijken met de tuinplattegronden uit het *Magazijn*. Dat leverde de twee bovengenoemde buitenplaatsen op.² Van den Broeke sloot zijn artikel af met *Hopelijk spoort dit [het vergelijken van tuinplattegronden en kadastrale minuutplans] aan tot nog meer speurwerk, zodat we op den duur een compleet beeld kunnen vormen van de herkomst van Van Laars modellen*.³ Nu 20 jaar later levert een dergelijke vergelijking opnieuw een (vrijwel) zekere identificatie op.

Plaat en kadastraal minuut

De eigenaren van bovengenoemde drie buitenplaatsen, Stratenus, Poeliën en Crena, waren afkomstig uit Dordrecht. Er werd dan ook vermoed dat Van Laar ook tuinen dichterbij Dordrecht had ontworpen; via betreffende families was hij er in ieder geval bekend.⁴ Herhaalde vergelijking van Dordtse kadastrale minuutplans en tuinplattegronden uit het *Magazijn* leverde auteur (nog) geen herkenning. Een latere toevallige blik op een tuin met een typische waterpartij te Papendrecht maakte dat de reeks tuinplattegronden opnieuw werd doorlopen en zo waar, na plaat CIV 180 graden te draaien is de overeenkomst te groot om toevallig te zijn (zie afbeeldingen 1 en 2). De tuin blijkt die van het niet meer bestaande Huis te Papendrecht. En laat Papendrecht nu tegenover Dordrecht liggen, aan de overzijde van de Beneden Merwede.

Zoals bekend werd het *Magazijn* in delen uitgegeven en maakt plaat CIV deel uit van cahier 13, daterend uit november 1805.⁵ De beschrijving bij de plaat luidt: *Hoofdpartij van een tamelijk groot terrein. Op hetzelfde zijn langer twee groote vierkante vijvers, loopende van het huis A. tot de brug E., en van de brug H. tot bij de hoogte F., welke vijvers, door een gedeelte te dempen, en wat bijtegraaven herschapen zijn in de hier voorgestelde gebogen form.*⁶

Op grond van de maatbalk mat de tuin ongeveer 40 bij 30 Rijnlandse roeden, dus circa 150 bij 113 m. en had daarmee een oppervlakte van zo'n 1,7 hectare.

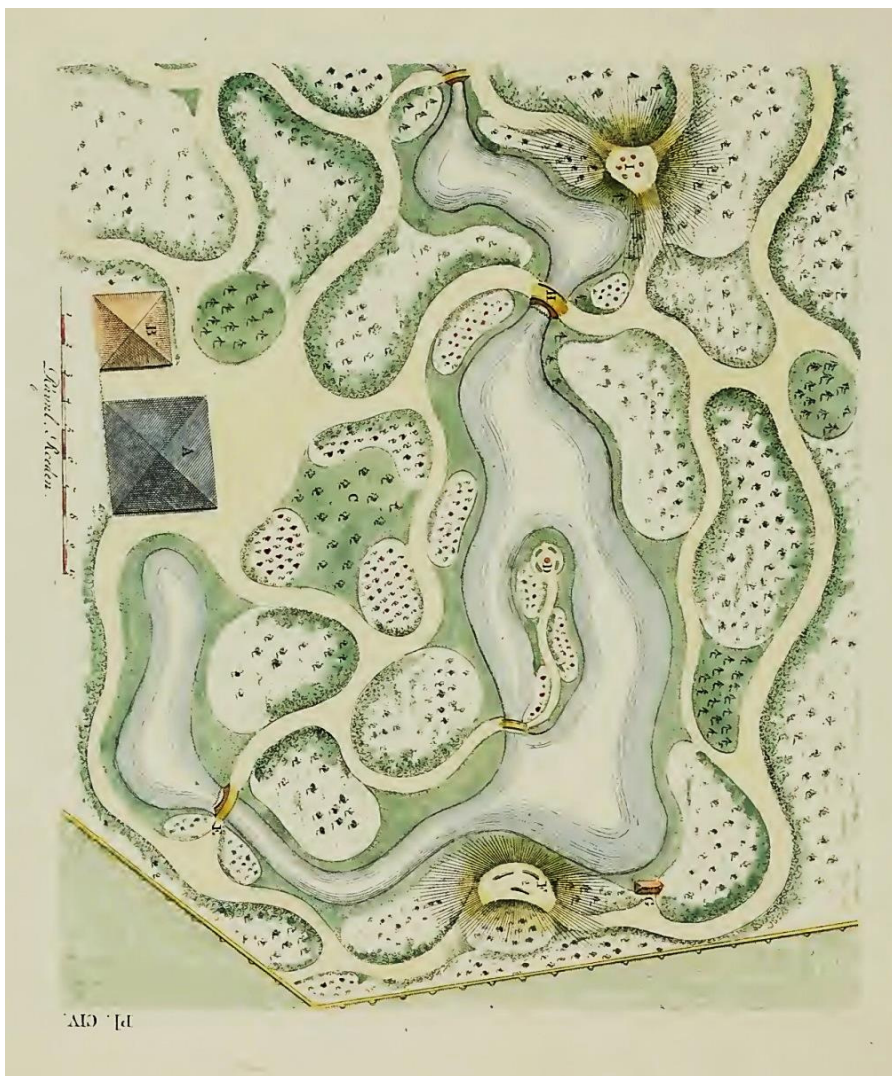
De beschrijving geeft aan dat plaat CIV een uitgevoerd ontwerp betreft. Bij de uitvoering zijn blijkaar twee grote geometrische vijvers van een bestaande aanleg vergraven. Oudere stukken van Huis te Papendrecht bevestigen het bestaan van vijvers, in een verkoopakte uit 1697 is namelijk sprake van (...) *thuyn (...), boomgaerden, Landen, Plantagien ende vijvers (...)*.⁷

Als eigenaar van Huis te Papendrecht staat in 1808 Robertus Joan Castendijk (1783-1852) genoteerd. Na het overlijden van zijn vader Joan Castendijk (1748-1808) erfde hij onder andere huis en gronden te Papendrecht. Voor Joan was het zijn broer Gerard Robertus Castendijk (1774-) die op Huis te Papendrecht woonde. De laatste woonde er in ieder geval in 1799. Wanneer het bezit van Gerard Robertus overging op Joan is (nog) niet duidelijk.⁸

In of voor 1805 zal de aanleg rond Huis te Papendrecht tot stand zijn gekomen, onder een van bovengenoemde Castendijks. Het geslacht Castendijk was woonachtig en werkzaam in Dordrecht; het geslacht bestond uit kooplieden en reders, en had zitting in bestuurslichamen. De familie Castendijk zal door haar werkzaamheden en woonplaats bekend zijn geweest met een of meer van de Dordtse families met een buitenplaats in Alphen aan den Rijn, families als Stratenus, Poeliën en Crena. Zo waren leden uit die families, Castendijk en anderen voor een zestiende deel reders in een schip.⁹

Afb. 1 Detail van het Kadastraal Minuutplan, Papendrecht sectie B blad 01 met Huis te Papendrecht [circa 1827] 566 weiland, 567 tuin, 568 boomgaard, 569 tuin, 570 bosch als lustplaats, 571 bosch als lustplaats, 572 tuin, 573 boomgaard, 574 huis en erf, 575 boomgaard, 576 vijver als lustplaats, 577 bosch als lustplaats, 578 boomgaard, 579 bosch als lustplaats, 580 vijver als lustplaats, 581 boomgaard, 582 bosch als lustplaats, 583 boomgaard, 584 huis en erf, 585 tuin, 586 erf, 587 weiland, 588 weiland.

Afb. 2 Plaat CIV, uit *Magazijn van Tuin-sieraaden*, 180 graden gedraaid [1805]

A. Het Huis B. De Stalling en het Koetshuis C. Groep van gespaarde groote boomen
 D. Eiland, waarop zitplaatsen, van waar men een bevallig gezicht heeft op de Brug H. en
 Hoogte, waarop een Tempel is E. Brug [er onder lijkt een cascade getekend]
 F. Hoogte met Zitbanken G. Ruïne, welke zeer wel tekent van de Brug H [er onder lijkt een
 cascade getekend] en Hoogte L

De beplanting is afwisselende, met vruchtboomen, grof plantsoen, heesters, kreupelhout, sparren enz.

Advertenties

Uit advertenties in de *Dordrechtsche Courant* van 1811 en 1812 komt een en ander betreffende de buitenplaats naar voren; de buitenplaats werd door achtereenvolgende eigenaren en in delen te koop aangeboden. Omdat de advertenties veel over de buitenplaats vermelden en met name aanwezige boomsoorten en diverse tuinobjecten noemen, is veel hieruit in het navolgende overgenomen.

In de eerste advertentie kondigde Gerrardus Telders, Keizerlijk notaris te Dordrecht, aan de buitenplaats op 31 mei 1811 bij opbod en op 7 juni bij afslag te veilen:

*Een zeer Fraaije, Aangename en Welgelegen BUITEN-PLAATS, genaamd 'T HUIS TE PAPENDRECHT. op den Dorpe van Papendrecht, gelegen over de Stad Dordrecht, met deszelfs Grootte, Hegte, Sterke, en binnen weinige Jaren gedeeltelijk vernieuwde Heere-Huizinge (...) van voren over den Dijk, een ongemeen schoon uitzigt over de Rivier, op den Bies-Bosch, en voornoemde Stad. - Daar naast een ongemeen Hegt, Sterk en ruim Koetshuis, met een Stalling voor vijf Paarden daar achter; alsmede Tuinmans-Huis, Lootsen, Bergernissen en andere Commoditeiten; binnen zeer weinige Jaren geheel nieuw, en naar den eersten smaak, met onderscheidene soorten van uitmuntende vruchtdragende en andere Boomen beplant; nieuw aangelegde Vijvers en Slinger-Beekjes, daarin twee fraaije springende Fonteynen en een Cascade; voorts uitmuntend schoon Moesland en Broeijerije, tot welk laatste ook mede behoren, vijf binnen weinige jaren geheel nieuw gemetzelde Persiken Kasten, met nieuw getimmerde Lootsen daar achter (...).*¹⁰

't Huis te Papendrecht zal zijn verworven door Levinus of Levienus de Groot (1773-1858) want in 1812 bood hij op zijn beurt weer van alles van betreffende buitenplaats te koop aan. Levinus de Groot was een Dordtse timmerman, aannemer, sloper en zo u wilt speculant. Zijn naam is verbonden aan de aankoop en afbraak van buitenplaatsen als Velsershoofd bij Velsen,¹¹ Sandenhoef bij Overveen¹² en meerdere buitenplaatsen op het Eiland van Dordrecht.¹³ Samen met zijn broer Arnoldus de Groot (1762-1847), timmerman

en houthandelaar, was Levinus ook verantwoordelijk voor de afbraak van de buitenplaats Patijnenburg bij Naaldwijk,¹⁴ Sandvliet bij Lisse en Leeuwenhorst bij Noordwijkerhout.¹⁵

Uit vier opeenvolgende advertenties uit 1812 wordt duidelijk dat Levinus de buitenplaats ontmantelde en verkocht. In zijn eerste advertentie bood hij aan: (...) *een groote uitmuntende partij Persike-, Abrikozen-, Appelen-, Peren-, Morellen, Karsse-, Vijge en andere Vruchtbomen; alsmede eenige Oranjabomen, Louweres, Stinisse-, Lauwerier- en Martense-bomen met hunne Tobben, een menigte vreemde Boomgewassen tot Engelsch plantsoen. Alsmede eenige partijen Ipe-, Esse- en Appele-boom-Stammen, dito Tophout en Takken. En (...) om te verplanten, ruim duizend Ijke-, Poopele, Esse-, Ipe-, Korstanje- en Sparrebomen, Ijke en Ipe Veeren, Esse en Else Plantsoen, 3 Trekkasten met 21 Ramen, 18 broeibakken met 50 Ramen, 4 batte Glinte¹⁶, 3 à 400 voet Heininge of Schuttingen, eenige Tuinbanken, een Tuinhuisje, groot 8 en 10 voet, en een fraai gemaakte Viskaar¹⁷ met een Baluuster.*¹⁸

De twee volgende advertenties bieden veel van hetzelfde. Aan de eerste is toegevoegd: (...) *Tulpeboomen; en een partij Hopzakken, Stroo- en Rietmatten, en Tuingereedschappen (...) een mooie Zonnewijzer met hardsteenen Voetstukken, eenige Tobben voor Oranjeboomen, en 2 houten Oprij-hekken.*¹⁹ En de tweede noemt ook (...) *ene stel voor een Oranjewagen.*²⁰

De vierde en laatste advertentie is een uitvoerige waarin alle te koop zijnde deuren, kozijnen en andere bouwdelen worden genoemd en beschreven. Daarnaast worden *eene houten stal, groot 36 en 38 voeten, op een steenen voet, een houte tuinhuisje, een sierlijk hek of poort en 2 deuren voor eene menagerie* genoemd.²¹

Koper van huis en gronden was zijn al genoemde broer Arnoldus. Maar nog hetzelfde jaar verkocht Arnoldus de bijna vijf hectaren met het *onafgebroke gedeelte van een heere huis en tuinmans woning met deszelfs Erve genaamd het huis te Papendrecht* aan Leendert Schorteldoek (1753-1831), rentenier te Papendrecht.²² Schorteldoek liet vervolgens op de oude fundering een eenvoudiger groot huis bouwen.

Plaat CIV, de advertenties en het minuutplan tezamen brengen een en ander naar voren. *Binnen zeer weinige Jaren geheel nieuw, en naar den eersten smaak* duidt op de dan recente verlandschappelijking van de oudere aanleg. *Slinger-Beekjes, vreemde Boomgewassen tot Engelsch plantsoen en Tulpeboomen* passen bij een aanleg naar de toenmalig nieuwste mode. Het grote aantal en het aantal soorten vruchtbomen geeft naast de inheemse boomsoorten invulling aan het 'nut' in de tuin. In de oude aanleg was al sprake van twee vijvers, één hoger dan de ander. De hoogste vijver zal ten zuiden van het huis, aan de dijk, hebben gelegen. De oostelijke zal de lagere vijver zijn geweest. Het hoogteverschil maakte een *Cascade* van de eerste naar de tweede vijver mogelijk (ook op plaat CIV), net als *twee fraaije springende Fonteynen*. De *3 à 400 voet Heininge of Schuttingen* passen bij de schutting die op plaat CIV aan de zuidzijde van de aanleg staat aangegeven. De *houten stal (op een steenen voet)* komt voor op de plaat, maar mist op het minuutplan en zal zijn afgebroken door Arnoldus de Groot of Leendert Schorteldoek. Helaas steken de tuinobjecten *Tuinbanken* en *Tuinhuisje* in de advertenties wat schraal af tegen de zitbanken, tempel en ruïne die Van Laar bij zijn plattegrond noemt.

Eind negentiende eeuw is nog sprake van vijvertjes op verschillende niveaus en een buis om water vanuit de rivier aan te voeren. Rond het huis was een siertuin, moestuin en boomgaard. Verder was er een laan die zich in noordelijke richting tot de Tiendweg strekte en bij de aansluiting van die twee lag een heuveltje met theekepel.²³

In 1920 kocht Gerrit Klootwijk (1850-1937), aannemer te Papendrecht, het huis. Hij brak het af en bouwde op de oude funderingen drie nieuwe huizen (nu Kerkbuurt 52/54/56).²⁴ Van de tuin en waterpartijen en dus ook het oude huis resteert niets.

Tot slot

Van Laar geeft in zijn voorrede van het *Magazijn* aan dat *de platte gronden van aanleg (...) alle van origineele vinding zullen wezen*.²⁵ Van Laar roept op om tekeningen in te zenden, maar dan van de *bevalligste versieringen*. Dus van tuingebouwtjes en dergelijke, en niet van tuinontwerpen. Daarnaast geeft hij aan

dat hij allerlei aanwijzingen voor de aanleg in de plattegrond begeleidende tekst zal geven, of te wel zijn aanwijzingen bij zijn ontwerp.²⁶ De plattegronden in het *Magazijn* zullen dan ook allen van Van Laars hand zijn.

Plaat CIV, gedateerd als in of voor november 1805, is geïdentificeerd als huis en tuin van Huis te Papendrecht. Dit met name op grond van de vorm van de waterpartijen en de positie en vorm van het huis als te vinden op Kadastraal minuutplan Papendrecht sectie B blad 01. Natuurlijk zijn er verschillen tussen de plaat en het minuutplan. Ontwerp en aanleg komen vaak niet compleet overeen, ook de overige geïdentificeerde plattegronden laten bij een vergelijking met de minuutplannen verschillen zien. Daarnaast ligt er zo'n twintig jaar tussen ontwerp en betreffend kadastraal minuutplan. Verschillende advertenties uit 1811 en 1812 onthullen details passend in een tuin als op plaat CIV en passend bij de datering van die plaat: een recent vernieuwd groot hecht herenhuis, een recent naar de laatste mode opnieuw aangelegde tuin, een ruim koetshuis, vijvers en slingerbeekjes, een cascade en twee fontein, een lange schutting, een tuinhuisje en tuinbanken, bruggetjes, *uitmuntende vruchtdragende en andere boomen en een menigte vreemde Boomgewassen tot Engelsch plantsoen*.

Er is geen rekening of andere bron die Van Laar als tuinarchitect voor de aanleg bij Huis te Papendrecht noemt. De bovengenoemde gelijkenis en details geven echter de zekerheid dat plaat CIV huis en tuin van Huis te Papendrecht moet zijn en dat Gijsbert van Laar de tuinarchitect van die buitenplaats is geweest.

Noten

¹ Martin van den Broeke, Nieuwe gegevens over de tuinplattegronden van Gijsbert van Laar: Nieuw Brittenrust, Raadwijk en Rijnlust te Alphen aan de Rijn, *Cascade Bulletin voor tuinhistorie* 4 (1995) nr. 1/2, p. 35-38.

² De platen CLXXXIII en CLXXXIV betreffen Ter Hooge bij Middelburg. L.A. Springer, *Oude Nederlandse tuinen*, Haarlem [1937], p. 46-47. De platen CXXVII en CXXVIII betreffen de tuin van Klaas Bakker te Broek in Waterland. J.W. Niemeijer, Nieuwe gegevens over oude tuinen in Broek in Waterland, *Noord-Holland* 10 (1965), p. 97-99. De platen LXXXVII en

LXXXVIII betreffen Rijn Noord te Alphen aan den Rijn. Carla S. Oldenburger-Ebbers, De tuinplattegronden van Gijsbert van Laar, *Groen* 50 (1994) nr. 4, p. 36.

³ Van den Broeke 1995, p. 40.

⁴ Martin van den Broeke en Wim Meulenkamp, Gijsbert van Laar (1767-1829), tuinarchitect, *Cascade bulletin voor tuinhistorie* 12 (2003) nr. 1, p. 8. Titel van artikel met foutief geboorte- en sterfjaar, dit moet respectievelijk 1768 en 1820 zijn. Arinda van der Does en Jan Holwerda, *Concordantie Van Laar's Magazijn van Tuin-sieraaden - Grohmann's Ideemagazijn*, Gendringen/Netterden 2010, p. 4 noot 1.

⁵ Arinda van der Does en Jan Holwerda, Getrokken uit de voornaamste Buitenlandsche Werken: concordantie Van Laar's Magazijn - Grohmann's Ideemagazijn, *Cascade Bulletin voor tuinhistorie* 19 (2010) nr. 2, p. 21.

⁶ Gijsbert van Laar, *Magazijn van tuin-sieraaden of Verzameling van modellen van aanleg en sieraad, voor groote en kleine lust-hoven, voornamelijk van dezulke die, met weinig kosten, te maaken zijn. Getrokken uit de voornaamste buitenlandsche Werken, naar de gelegenheid en gronden dezer Republiek gewijzigd, en met veele nieuwe platte gronden en sieraaden vermeerderd*, Amsterdam 1802[-1809], tekst bij plaat CIV.

⁷ Regionaal Archief Dordrecht, toegangsnummer 3 *Stadsarchieven: de tijd van de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden, 1572 - 1795*, inventarisnummer 2277 *Akte van verkoop door J. Hallincq aan H. Onderwater van de heerlijkheid*. Met dank aan mevrouw H.W.G. Blokland-Visser.

⁸ http://blokland.dordtenazoeker.nl/papendrecht_deel3g.htm.

⁹ http://blokland.dordtenazoeker.nl/papendrecht_deel3g.htm.

¹⁰ *Dordrechtsche courant*, 18 mei 1811, 28 mei 1811 en 6 juni 1811.

¹¹ Roel G. Mulder, *Op afbraak: de sloop van buitenplaatsen in de periode 1780-1830*, Student thesis Faculty of Humanities Universiteit Utrecht 2006, p. 35 en *Oprechte Haarlemse courant* d.d. 27 januari 1807, 18 juli 1807 en 4 juni 1808.

¹² Mulder 2006, p. 35 en *Oprechte Haarlemse courant* d.d. 13 april 1805.

¹³ Mieke van Baarsel en Elisabeth van Heiningen, *Dordrecht: van buitenplaatsen en luthoven naar stadsparken*, Dordrecht [2004], p. 25.

¹⁴ *Rotterdamse courant*, 15 november 1798.

¹⁵ A.M. Hulkenberg, Morsveen, Mosveen of Middelburg te Lisse : in aansluiting op "Middelburg" in het Leids jaarboekje 1971, blz. 143 tot 172, in: *Jaarboekje voor de Geschiedenis en Oudheidkunde van Leiden en Omstreken* 64 (1972), p. 168. Hulkenberg vermeldt dat Sandvliet door beide broers met Joan Michel Schmidt in een compagnie gekocht was. Mogelijk dat de aankoop en afbraak van ook de andere buitenplaatsen en de doorverkoop van de afbraakmaterialen, het groen en de gronden door de compagnie

werden afgehandeld terwijl wij nu vaak slechts weet hebben van een van de namen van het drietal.

¹⁶ Bat: los 'brugdek', meestal bestaande uit slechts enkele zware planken. Glint: latwerk om bomen te ondersteunen; hek; heining; houten schutting; houten hekwerk; latwerk voor heiningen; latwerk. Of te wel meest waarschijnlijk vier bruggetjes met leuning.

¹⁷ Kast met gaten om schaaldieren of vis levend te bewaren.

¹⁸ *Dordrechtsche courant*, 18 februari 1812.

¹⁹ *Dordrechtsche courant*, 27 februari 1812.

²⁰ *Dordrechtsche courant*, 3 maart 1812.

²¹ *Dordrechtsche courant*, 16 mei 1812.

²² Regionaal Archief Dordrecht, toegangsnummer 662 *Notariële archieven van Alblasserdam*, inventarisnummer 20 1.5 *Cornelis Alidanus Pijl*, akte d.d. 24 september 1812.

²³ H.A. Visser, *Papendrecht. Dorp aan de rivier*, Den Haag [1963], p. 87. Met dank aan mevrouw H.W.G. Blokland-Visser.

²⁴ http://blokland.dordtenazoeker.nl/papendrecht_deel3g.htm.

²⁵ Van Laar 1802[-1809], voorrede.

²⁶ Van Laar 1802[-1809], voorrede. Helaas blijft het bij een belofte, de plattegrond begeleidend teksten kennen namelijk nauwelijks aanwijzingen van dien aard. Met dank aan Arinda van der Does.